

บทคัดย่อ

โครงการวิจัยเรื่อง "ศึกษาสายพันธุ์กล้วยไม้ที่มีส่วนสัมพันธ์กับระบบนิเวศ สังคม และเศรษฐกิจของชุมชนรอบพื้นที่ป่าพรุโต๊ะแดง จังหวัดนราธิวาส ระยะที่ 1" มีวัตถุประสงค์ในการดำเนินโครงการ คือ เพื่อศึกษาสายพันธุ์กล้วยไม้ในพื้นที่ป่าพรุโต๊ะแดงทางพฤกษศาสตร์ สภาพแวดล้อมทางนิเวศวิทยาที่กล้วยไม้แต่ละชนิดขึ้นอยู่ การพิสูจน์กล้วยไม้ป่าชนิดใหม่ที่มีลักษณะโดดเด่นจากระบบนิเวศที่มีความพิเศษเฉพาะของป่าพรุโต๊ะแดง

กระบวนการวิจัย เริ่มจากการรวบรวมงานวิชาการที่ศึกษาเกี่ยวกับกล้วยไม้ในประเทศไทย ตลอดจนรายชื่อผู้เชี่ยวชาญ เพื่อจัดทำฐานข้อมูลด้านอนุกรมวิธานและทำเนียบผู้รู้ด้านกล้วยไม้ทั้งในระดับพื้นที่ชุมชนไปจนถึงระดับประเทศ ลงพื้นที่สำรวจสายพันธุ์กล้วยไม้ในพื้นที่ป่าพรุโต๊ะแดงโดยละเอียด ตั้งแต่ พิกัดที่พบ เก็บภาพในสภาพพื้นที่จริง สิ่งแวดล้อมทั้งสังคมพืชและสิ่งมีชีวิตในบริเวณที่พบกล้วยไม้ สภาพดิน น้ำ อากาศ (อุณหภูมิ ความชื้นสัมพัทธ์) ระดับความเข้มของแสง กำหนดจุดลงในแผนที่ฉบับร่าง นำข้อมูลกล้วยไม้ที่เก็บได้จากป่าพรุโต๊ะแดงมาเทียบกับอนุกรมวิธานที่รวบรวมไว้เพิ่มเติมข้อมูลเดิมที่ได้มีการศึกษาก่อนหน้านี้ หากพบชนิดใหม่ ส่งผู้เชี่ยวชาญด้านกล้วยไม้พฤกษศาสตร์ หรือพันธุกรรมพืช เพื่อทำการตรวจสอบต่อไป จัดกิจกรรมร่วมกับคณาจารย์ นักเรียน นักศึกษา ในพื้นที่รอบป่าพรุโต๊ะแดง โดยออกแบบให้เข้ากับกลุ่มสาระการเรียนรู้ของหลักสูตรที่ใช้ในการเรียนการสอน โดยมีกล้วยไม้ป่าพรุเป็นสื่อกลาง ตลอดจนค้นหานักจิตรกรพฤกษศาสตร์ (Botanical Artist) เพื่อวาดภาพประกอบรายงานการวิจัยและต้นฉบับเอกสารความรู้เกี่ยวกับสายพันธุ์กล้วยไม้ในพื้นที่ป่าพรุโต๊ะแดง วางกรอบการจัดทำต้นฉบับเอกสารความรู้เกี่ยวกับสายพันธุ์กล้วยไม้ในพื้นที่ป่าพรุโต๊ะแดง นำต้นฉบับเสนอต่อหน่วยงานที่สามารถสนับสนุนการจัดพิมพ์เผยแพร่และประชุมทีมวิจัยเพื่อวางแผนงานกระบวนการวิจัยในระยะที่ 2

ผลการวิจัย พบว่า กล้วยไม้ที่สำรวจพบในป่าพรุโต๊ะแดง มีจำนวนทั้งสิ้น 3 วงศ์ 37 ชนิด และยังไม่สามารถจำแนกได้อีก 5 ชนิด เป็นกล้วยไม้อิงอาศัยมากที่สุดถึง 29 ชนิด กล้วยไม้ดิน 5 ชนิด และกล้วยไม้น้ำ 3 ชนิด เป็นกล้วยไม้สกุลหวายหรือเอื้อง (*Dendrobium*) มากที่สุดถึง 6 ชนิด รองลงมาคือสกุลสิงโต (*Bulbophyllum*) จำนวน 4 ชนิด กล้วยไม้วงศ์ย่อย Vandoideae มีความหลากหลายมากที่สุด คือ ประกอบไปด้วยกล้วยไม้ 15 สกุล 15 ชนิด ขณะที่กล้วยไม้วงศ์ย่อย Epidendroideae มีจำนวนชนิดมากที่สุดถึง 19 ชนิด

จากการทำปฏิทินการออกดอกบานเต็มที่ของกล้วยไม้ในแต่ละช่วงเดือน พบว่าเดือนเมษายน มีกล้วยไม้ออกดอกเต็มที่มากที่สุดถึง 14 ชนิด รองลงมาคือเดือนมีนาคม และสิงหาคม มีกล้วยไม้ออกดอก 13 ชนิด เดือนพฤษภาคม มีกล้วยไม้ออกดอก 12 ชนิด เดือนกันยายน มีกล้วยไม้ออกดอก 11 ชนิด ดังนั้น ช่วงเดือนมีนาคม-พฤษภาคม และช่วงเดือนสิงหาคม-กันยายน จึงเป็นช่วงที่เหมาะสมกับการท่องเที่ยวป่าพรุโต๊ะแดงเพื่อชมกล้วยไม้มากที่สุด

ความสัมพันธ์ระหว่างกล้วยไม้กับสังคมพืชและไม้ยืนต้นที่กล้วยไม้อิงอาศัยพบว่า การอนุรักษ์พื้นที่ชุ่มน้ำแบบพรุ สังคมหญ้าคมบาง กระจูด ลำเหมือง มีส่วนสำคัญต่อการรักษาชนิดพันธุ์กล้วยไม้ดิน และกล้วยไม้ในป่าพรุโต๊ะแดง ขณะที่การอนุรักษ์ ไม้สะเดียว ไม้ฝาดขาว ไม้กะบวย หว่าหิน และไม้ในวงศ์หว้า มีความสำคัญต่อการรักษาชนิดพันธุ์กล้วยไม้ประเภทอิงอาศัย และที่น่าสนใจคือยางพาราสามารถเป็นไม้อิงอาศัยให้กับกล้วยไม้ได้ถึง 6 ชนิด สามารถนำไปใช้ทดลองเพาะเลี้ยงกล้วยไม้ให้สวนยางพารา สร้างอาชีพเสริมให้กับเกษตรกรชาวสวนยางได้อีกทางหนึ่งด้วย เมื่อวิเคราะห์ชนิดของกล้วยไม้ในป่าพรุโต๊ะแดงแล้ว กล้วยไม้ดิน, เอื้องนมหนู เอื้องหางปลา, สิงโตก้ามปูแดง, เอื้องกระพริ, เอื้องข้าวสาร และกะเหรี่ยงปากเป็ด ฯลฯ สามารถขึ้นหรืออิงแอบกับสังคมพืชและไม้ยืนต้นได้ง่าย สามารถกำหนดเป็นชนิดพันธุ์กล้วยไม้ที่เหมาะสมแก่การนำไปเพาะขยายพันธุ์ได้ดี

จากการรวบรวมวิธีการเพาะขยายพันธุ์กล้วยไม้ป่าพรุโต๊ะแดงที่เก็บตัวอย่างจากธรรมชาติ พบว่ามีวิธีการเพาะขยายพันธุ์ 8 วิธี คือ แยกกอ แยกหน่อ แยกหัว แยกลำต้น แยกลำลูกกล้วย ปักชำ เพาะเมล็ด และเพาะเนื้อเยื่อ โดยรูปแบบการแยกกอและแยกลำต้น เป็นวิธีที่เหมาะสมกับกล้วยไม้ ในหลายสายพันธุ์ ว่านเพชรหึงเป็นกล้วยไม้ที่สามารถเพาะขยายได้หลายรูปแบบมากที่สุดทั้งการแยกหน่อ เพาะเมล็ด เพาะเนื้อเยื่อ ขณะที่กล้วยไม้ที่สามารถเพาะขยายพันธุ์ได้มากกว่ารูปแบบเดียว มีจำนวน 5 ชนิด นอกเหนือจากว่านเพชรหึงแล้ว ยังได้แก่ เอื้องกระพริ เอื้องข้าวสาร เปราะนกกุ่ม และเอื้องเล็บมือนาง

ทีมวิจัยได้ร่วมกับอาจารย์สมชาติ คือราโอ๊ะ ซึ่งสอนวิชาศิลปะอยู่ที่โรงเรียนเทศบาล 3 (วิมุกตายนวิทยา) โดยนำนักเรียนมาเรียนรู้ระบบนิเวศป่าพรุโต๊ะแดง และได้นำตัวอย่างกล้วยไม้ คือ หวายตะมอย มาเป็นสื่อในการสอนการวาดลักษณะสำคัญทางพฤกษศาสตร์ และเพื่อคั่นหานักเรียนที่มีความสามารถสำหรับวาดภาพลายเส้นประกอบรายงานการศึกษากล้วยไม้ในป่าพรุโต๊ะแดง

คณะผู้วิจัย

28 กันยายน 2556